

Naakt onder wolven

Eveneens in deze reeks

Willa Cather

Een verloren vrouw

Gabriel Chevallier

Heldenangst

Hans Magnus Enzensberger

De eigenzinnigheid van Hammerstein
Over de weigering van de hoogste Duitse militair
voor Hitler te capituleren

Hans Fallada

Alleen in Berlijn

Georg Forster

Het vuur nog geenszins gedoofd
Een reis door de Lage Landen in 1790

Hugo Hartung

Wij wonderkinderen
Ondanks alles een vrolijke roman van ons leven

Jan Karski

Mijn bericht aan de wereld
Geheim koerier, verzetsstrijder en eerste ooggetuige van de Holocaust

William Maxwell

Tot ziens, tot morgen

Robert Penn Warren

All the King's Men
of de ondergang van Willie Stark

Arnold Zweig

De strijd om sergeant Grischa

Onder redactie van Christoph Buchwald

Bruno Apitz

Naakt onder wolven

Roman

Met een nawoord van
Susanne Hantke

Cossee
Amsterdam

De uitgever ontving voor deze uitgave een Schwob-bijdrage
van het Nederlands Letterenfonds.

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een subsidie
van het Goethe-Instituut.

Oorspronkelijke titel *Nackt unter Wölfen*

© Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlijn 2012

Vertaling 1961 Henk Nijman, volledig herzien door Marten de Vries

© 2013 Uitgeverij Cossee BV, Amsterdam

Vertaling aanvullingen en nawoord door Marten de Vries

Omslagbeeld Aufbau Verlag

Auteursfoto Uitgeverij Cossee BV, Amsterdam

Boekomslag Marry van Baar

Typografie binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Ten Brink, Meppel

ISBN 978 90 5936 394 6 | NUR 302

*Met dit boek groet ik onze dode strijdmakers
uit alle volken, die wij op onze met offers bezaaide weg
in kamp Buchenwald moesten achterlaten.
Om hen te eren heb ik veel figuren in dit boek
hun naam gegeven.*

I

De bomen op de top van de Ettersberg dropen van het vocht en grepen roerloos in de stilte die de berg omhulde en afzonderde van het land eromheen. Bladeren, uitgelopen en verteerd door de winter, rotten natglanzend op de grond.

Hier werd het maar aarzelend lente.

Borden tussen de bomen leken hem tegen te houden.

‘KOMMANDANTURBEREICH DES KONZENTRATIONSLAGERS BUCHENWALD, ACHTUNG, LEBENSGEFAHR! Wie verdergaat wordt zonder waarschuwing neergeschoten.’ Daaronder een doodskop en twee gekruiste botten ter ondertekening.

De eeuwige motregen plakte ook aan de jassen van de vijftig ss'ers die op deze late namiddag in maart 1945 op het betonnen platform stonden dat door een afdak tegen de regen beschut was. Dit platform, Bahnhof Buchenwald, was het eindpunt van de spoorbaan die van Weimar naar de top van de berg voerde. Het kamp lag vlakbij.

Op de grote, naar het noorden aflopende appèlplaats stonden de gevangenen aangetreden voor het avondappèl. Blok naast blok, Duitsers, Russen, Polen, Fransen, Joden, Nederlanders, Oostenrijkers, Tsjechen, Bijbelgeleerden, criminelen... een onafzienbare massa, bijeen gecommandeerd tot een met exacte precisie in het gelid staand reusachtig vierkant.

Vandaag werd er onder de aangetreden gevangenen heimelijk gefluisterd. Iemand had het bericht het kamp mee in genomen dat de Amerikanen bij Remagen de Rijn overgestoken waren...

‘Heb je het al gehoord?’ had Runki, de blokoudste, aan Herbert Bochow gevraagd die naast hem in het eerste gelid van blok 38 stond. Bochow knikte. ‘Ze zeggen dat ze een bruggenhoofd hebben gevormd.’

Schüpp, die achter hen in het tweede gelid stond, mengde zich in het gefluister: ‘Remagen? – Nog een heel eind.’ Hij kreeg geen antwoord. In gedachten verzonken stond hij met zijn ogen tegen Bochows nek te knippen. Op het altijd trouwhartig-verbaasde gezicht van kampelektricien Schüpp met zijn ronde mond en bolle ogen achter een ronde, zwartgerande bril stond de opwindning over het nieuws

te lezen. Ook andere gevangenen in het blok fluisterden onderling en Runki brak het gesmoes af met een sissend 'pas op'. De Blockführer, ss'ers met de laagste rang, kwamen van boven aangelopen om zich op te stellen bij het blok dat onder hun bevel stond. Het gefluister stierf weg en de opwinding verschool zich achter starre gezichten.

Remagen!

Dat was inderdaad nog een heel eind bij Thüringen vandaan.

Maar toch. Het front in het westen was in beweging geraakt door het beslissende winteroffensief van het Rode Leger, dat dwars door Polen heen Duitsland was binnengedrongen.

Op de gezichten van de gevangenen was niets zichtbaar van de diepe indruk die het nieuws op hen maakte. Zwijgend stonden ze in kaarsrechte rijen en heimelijk volgden hun blikken de Blockführer die langs de blokken liepen om de gevangenen te tellen. Onverstoorbaar als altijd. Boven bij de poort overhandigde Krämer, de kampoudste, de lijst met het complete kampbestand aan de Rapportführer en stelde zich conform voorschrift separaat op voor het reusachtige vierkant. Ook zijn gezicht stond ondoorgroendelijk, hoewel hij door dezelfde gedachten werd bevangen als de tienduizenden achter hem.

Alle afzonderlijke Blockführer hadden allang aan Rapportführer Reineboth gerapporteerd en zich losjes bij de poort opgesteld. Toch duurde het nog een uur voor de aantallen klopten. Eindelijk liep Reineboth naar de opgestelde microfoon. 'Op de plaats – stil!'

Het reusachtige vierkant verstarde.

'Muts – af!'

Met een ruk trokken de gevangenen de smerige mutsen van hun hoofd. Bij de smeedijzeren poort liet plaatsvervangend kampcommandant Kluttig zich door Reineboth verslag uitbrengen.

Nonchalant hief hij zijn rechterarm.

Dat ging al jaren zo.

Nog altijd maalde het nieuws door Schüpps hoofd. Hij kon het niet laten, uit zijn mondhoeven perste hij tegen Bochows nek: 'Die daarboven zullen wel gauw hun broek vol hebben...'

Bochow verborg zijn glimlach in de plooiën van zijn onbewogen gezicht.

Reineboth liep opnieuw naar de microfoon.

'Muts – op!'

Eén zwaai! De smerige hoofddeksels vlogen terug op de hoofden, waar ze bleven liggen zoals het uitkwam, scheef naar voren, naar achteren, opzij – de gevangenen leken wel een stel feestgangers. Omdat militaire precisie hier in iets lachwekkends ontaardde, had Reineboth er een gewoonte van gemaakt om in de microfoon te roepen: ‘Her-stel!’

Tienduizenden frunnikten aan hun muts.

‘Stop!’

Met één klap sloegen de handen tegen de naad van de broek. Nu moesten de mutsen goed zitten. Nu stond het vierkant stevig.

Tegenover het kamp deed de ss net of er geen oorlog bestond. Dag in, dag uit leek het hier alsof de tijd stilstond. Maar onder het automatisch verstrijken van de dagen stroomde de vloed. Het was nog maar een paar dagen geleden dat Kolberg en Graudenz ‘... in een heldhaftige strijd voor de overmacht van de vijand bezweken...’

Het Rode Leger!

‘Bij Remagen over de Rijn...’

De geallieerden!

De tang werd dichtgeknepen!

Reineboth had nog iets te melden.

‘De gevangenen van het kledingmagazijn naar het kledingmagazijn. De blokkappers naar de badruimte!’

Voor het kamp was dit bevel niets nieuws. Er kwam alleen maar, zoals zo vaak de laatste maanden, een nieuw transport binnen. In het oosten waren de concentratiekampen ontruimd. Auschwitz, Lublin...

Hoewel Buchenwald al barstensvol zat, moest het opnemen zoveel het kon. Het aantal nieuwelingen dat bijna dagelijks binnenkwam steeg als kwik in een koortsthermometer. Waar moesten die mensen heen? Om de nieuwe mensenmassa onder te brengen moesten op een afgelegen stuk binnen het kampterrein noodbarakken worden ingericht. Met duizenden tegelijk werden de gevangenen voormalige paardenstallen binnengedreven. Een dubbele rij prikkeldraad rond de stallen, en voortaan heette wat hier ontstaan was het ‘Kleine Kamp’.

Een kamp binnen het kamp, geïsoleerd en met eigen levenswetten. Hier huisden mensen uit alle landen van Europa, van wie niemand wist waar ze ooit hadden gewoond, met gedachten die niemand kon raden en die een taal spraken die niemand verstond. Mensen zonder naam en gezicht. Over het ‘Kleine Kamp’ had de ss geen enkel overzicht meer.

Van degenen die uit de andere kampen kwamen, was de helft onderweg al bezweken of door de begeleiders van de ss neergeknald. De lijken bleven gewoon op straat achter. De transportlijsten klopten niet langer, de nummers van de gevangenen raakten door elkaar. Welk nummer leefde nog, welk was dood? Wie kende nog naam en afkomst van deze mensen?

‘Ingerukt!’

Reineboth schakelde de microfoon uit. Het reusachtige vierkant kwam tot leven. De blokoudsten gaven commando’s. Blok na blok marcheerde af. De reusachtige mensenformatie vervloede en stroomde van de appèlplaats naar de barakken. Boven verdwenen de Blockführer door de poort.

Op het station rolde op dat moment de goederentrein met het transport binnen. Nog voor hij goed en wel stilstond, pakte een aantal ss’ers de karabijn van de schouder en liep de trein langs. Ze ontgrendelden de deuren en rukten ze open.

‘*Raus, klootzakken! Raus hier! Raus!*’

Dicht opeengedrongen stonden de gevangenen in de stinkende benauwde wagons, de plotseling binnenstromende zuurstof deed hen duizelen. Onder het geschreeuw van de ss persten ze zich door de openingen, over elkaar heen vallend en buiteland. De overige ss’ers dreeven hen op een wanordelijke hoop bijeen. Als openbarstende zweren gaven de wagons hun inhoud prijs.

Als een van de laatsten sprong de Poolse Jood Zacharias Jankowski uit de wagon. Terwijl hij zijn koffer mee probeerde te trekken, sloeg een ss’er hem met een geweercolf op zijn hand.

‘Verdomd jodenzwijn!’

Het lukte Jankowski de koffer op te vangen die de ss-man hem woedend achterna smeed.

‘Daar zitten zeker je gegapte diamanten in, vuile schoff!’

Jankowski sleepte de koffer met zich mee naar de beschuttende mensenhoop.

De ss’ers klommen de wagons binnen en veegden de rest er met hun kolven uit. Zieke en uitgeputte mensen werden als zakken naar beneden gesmeten. De doden, die op de lange tocht in een moeizaam vrijgehouden hoek waren neergelegd, bleven achter. Een van de lijken lag half opgericht en grijsde de ss-man aan.

In elk blok waren wel landkaarten opgeplakt, tegen de muur of aan de lessenaar van de blokoudste, meestal een ervaren gevangene die al heel wat jaren vastzat. Ze waren uit de krant geknipt in de tijd dat de fascistische legerhorden via Minsk, Smolensk en Vjasma op Moskou af marcheerden en later via Odessa en Rostov op Stalingrad.

De Blockführer, doorgaans kwaadwillige ss'ers die er graag op los sloegen, hadden de kaarten door de vingers gezien en soms zelfs zelfgenoegzaam op de Russische steden getikt als ze in een goede bui waren en de overwinningsfanfares schetterden.

‘Nou, waar zit jullie Rode Leger dan?’

Dat was lang geleden.

Nu keken ze opzettelijk langs de kaarten heen. Ze zagen ook de lijnen niet die de gevangenen erop getrokken hadden. Dikke en dunne, blauwe, rode en zwarte lijnen.

Door duizenden vingers duizenden malen betast, waren de namen van de vroegere slagvelden op het dunne krantenpapier zwarte, vuile vlekken geworden. Gomel, Kiev, Charkov...

Wie had daar nu nog belangstelling voor?

Nu ging het om Küstrin, Stettin, Graudenz, om Düsseldorf en Keulen. Maar ook die namen bestonden voor het grootste deel al uit ruw geworden vlekken. Hoe vaak was hier niet geschreven, doorgehaald, uitgegumd en opnieuw geschreven totdat het krantenpapier niets meer opnam.

Duizenden malen waren duizenden vingers langs deze fronten gestreken, hadden ze vervaagd en – uitgewist. Onweerstaanbaar naderde het einde!

Ook nu de overdag zo stille blokken zich vulden met het lawaai van de binnenstromende gevangenen, verdrongen ze zich weer om de landkaarten.

In blok 38 drong Schüpp zich door de groep heen die rond Runki's lessenaar een kaart bestudeerde.

‘Remagen. – Hier, tussen Koblenz en Bonn.’

‘Hoeveel kilometer is dat nog naar Weimar?’ vroeg er een.

Schüpp trok een verbaasd gezicht, knipperde met zijn ogen, kon maar aan één ding denken: als die eenmaal hier zijn...

Zijn vingers tastten langs de toekomstige weg: Eisenach, Langensalza, Gotha, Erfurt...

Schüpps gedachten waren tot rust gekomen. ‘Wanneer ze in Erfurt zijn, zijn ze ook in Buchenwald.’

Wanneer? Binnen dagen? Weken? Maanden?

‘Ik moet het nog zien. Ik zie het somber voor ons in. Denk je dat die daarboven ons aan de Amerikanen overlaten! Ze knallen ons al voor die tijd overhoop.’

‘Je hoeft het niet nou al in je broek te doen,’ wees Schüpp de scepticus terecht. Zenuwachtig kwam de kamerwacht bij de groep staan: ‘Zouden jullie misschien je vreetkommen willen pakken?’

De klompen klepperden, de kommen rammelden.

De ss had uit de mensenhoop een marscolonne geformeerd, die zich – geëscorteerd door de woeste horde – wankelend en duizelend in beweging zette naar het kamp.

Het was Jankowski gelukt midden in het gelid te komen en zo ontliet hij de klappen van de erop los slaande ss. Niemand in de colonne bekommerde zich om zijn buurman. Ieder was vervuld van eigen zorgen om het ongewisse dat hun wachtte. Zieken en zwakken lieten zich, in een dierlijke drift tot zelfbehoud, meeslepen. Zo wankelde de colonne langs de toegangsweg, de poort door, het kamp binnen.

Jankowski had het gevoel alsof zijn door de klap verdoofde hand vreemd en vijandig aan zijn pols hing. Het deed ontzettend pijn. Maar door de aandacht die hij aan zijn koffer moest besteden, was hij zich van de pijn nauwelijks bewust. In elk geval moest hij hem veilig het nieuwe kamp zien binnen te loodsen.

Hij lette goed op. In het gedrang liet hij zich door de kamppoort schuiven. Zijn ervaring hielp hem zich handig te verbergen zodat hij, zonder de aandacht van de ss te trekken, ongemoeid met de menigte het kamp binnenspoelde.

Het was toch al een wonder dat hij de koffer tot hier had weten te krijgen! Rillend verjoeg hij elke gedachte aan wat er had kunnen gebeuren om het wonder niet te verzoeken. Met heel zijn hart wilde hij maar één ding geloven: de barmhartige God zou beslist niet toelaten dat de koffer in handen van de ss viel.

Op de appèlplaats ontstond weer orde in de troep.

Zijn laatste krachten gebruikte Jankowski om met enigszins vaste pas in de colonne mee te marcheren. Niet struikelen en wankelen, dat

viel op. Zijn slapen klopten hevig, maar hij hield vol en tot zijn opluchting zag hij dat, eenmaal in het kamp, de colonne werd geëscorteerd door gevangenen.

Op het open plein tussen de hoge stenen gebouwen zaten de blok-kappers al in een lange rij op meegebrachte krukjes, toen de colonne arriveerde. Hier ontstond opnieuw grote chaos. De nieuwelingen moesten zich uitkleden om naar de badruimte te gaan. Dat was niet zo eenvoudig, want een Scharführer stond tussen de gevangenen te razen en te tieren en joeg ze als kippen door elkaar.

Toen er eindelijk weer rust kwam en de Scharführer in de badruimte verdwenen was, zakte Jankowski uitgeput neer op de stenige grond. De stekende pijn in zijn hand was overgegaan in dof kloppen. Een tijdlang bleef hij met gebogen hoofd zitten. Hij schrok op toen hij heftig heen en weer werd geschud. Een van de gevangenen die de colonne hadden begeleid, stond voor hem. Hij hoorde bij de kampwacht. In het Pools zei hij: 'Jij, niet slapen.'

Onzeker stond Jankowski op.

De meesten waren al uitgekled. Uit de versleten lompen waren jammerlijke gestalten tevoorschijn gekomen die klappertandend in de koude motregen voor de kappers stonden. Met een tondeuse werd al hun lichaamshaar afgeschoren.

Jankowski probeerde met zijn gezonde hand zijn schamele kleding af te stropen. De Poolse kampwacht hielp hem daarbij.

Twee gevangenen liepen intussen rond en scharrelden tussen de neergelegde bagage rond, om af en toe een zak of een dichtgebonden bundeltje op te pakken en nader te onderzoeken. Jankowski schrok.

'Wat zoeken die daar?'

De kampwachter draaide zich om naar de twee snuffelaars en lachte goedmoedig.

'Dat zijn Höfel en Pippig van de bagagekamer.'

Hij maakte een geruststellend gebaar naar de koffer.

'Hier drukt niemand wat achterover. Ga maar kameraad, en laat je scheren.'

Jankowski balanceerde blootsvoets over de scherpe steenslag naar de kappers toe.

Voor de ingang van de badruimte zorgde de Scharführer opnieuw voor gedrang en geschreeuw en joeg de nieuwelingen naar een grote houten kuip.

Vijf, zes man tegelijk. Ze moesten in een van het vele gebruik stinkend desinfecteringsloog duiken.

‘Koppen onder, stinkdieren!’

Met een dikke knuppel veegde hij over de kaalgeschoren koppen, die onmiddellijk in de vieze soep verdwenen.

‘Die is weer eens bezopen,’ fluisterde de kleine, wat krombenige Pippig. Ooit was hij in Dresden letterzetter geweest.

Höfel negeerde zijn opmerking. Hij schopte tegen Jankowski’s koffer. ‘k Zou weleens willen weten wat die allemaal meegesleept heeft...’

Toen Pippig zich naar de koffer bukte, strompelde Jankowski dichterbij. Angst sloeg over zijn gezicht. Hij duwde Pippig opzij en begon een lang verhaal tegen de twee. Ze verstonden de Pool niet.

‘Wie ben jij?’ vroeg Höfel. ‘Naam, naam.’

Dat leek de Pool te begrijpen.

‘Jankowski, Zacharias, Warszawa.’

‘Is dat je koffer?’

‘*Tak, tak.*’

‘Wat heb je daarin?’

Jankowski praatte, gesticuleerde en hield zijn handen beschermend boven de koffer.

De Scharführer stormde de badruimte uit en dreef de mensen wild vloekend voor zich uit. Om geen aandacht te trekken schoof Höfel de Pool terug tussen de rij naakte mensen. Jankowski viel de Scharführer net in handen. Hij greep hem bij de arm en duwde hem de badruimte in. Zo moest Jankowski in de kuip klimmen en werd daarna door de zich angstig verdringende mensen de doucheruimte binnengeperst.

De vochtige warmte had een weldadige uitwerking op zijn door en door verkleumde lichaam, en onder de douche werd Jankowski plezierig willoos. Spanning en angst verdwenen en gulzig zoog zijn huid de warmte op.

Pippig hurkte nieuwsgierig neer en deed de koffer open.

Maar onmiddellijk sloeg hij het deksel weer dicht en keek Höfel verschrikt aan.

‘Wat is er?’

Pippig opende de koffer weer, maar slechts zover dat Höfel, die zich gebukt had, er net in kon kijken.

‘Doe dicht!’ siste hij; hij schoot uit zijn gebukte houding omhoog en keek angstig om naar de Scharführer. Die was in de badruimte.

‘Als ze dat in hun vingers krijgen...’ fluisterde Pippig.

Höfel maakte ongeduldige handgebaren.

‘Weg ermee! Verstoppen! Gauw!’

Als een dief loerde Pippig naar de badruimte en toen hij er zeker van was dat niemand keek, verdween hij haastig met de koffer in een steenen gebouw.

In de doucheruimte liep Leonid Bogorski op en neer en nam de nieuwelingen op. Hij droeg alleen maar een grof linnen broek en aan zijn voeten had hij sandalen met houten zolen. Zijn atletische bovenlichaam glom van het water. De Rus, Kapo ofwel voorman van het badcommando, hield zich het liefst op de achtergrond als er nieuwe gevangenen aankwamen. Daar werd hij niet gestoord door de Scharführer; die vierde zijn lusten bot bij de kuip.

Onder het warme ruisen van het water kwamen de ontstelde mensen voor het eerst na hun binnenkomst in het kamp tot rust. Het was alsof het water alle onrust, alle angst en doorstane verschrikkingen van hen afspoelde. Bogorski kende die steeds weer terugkerende metamorfose. Hij was nog jong, maar net vijfendertig jaar, luchtmachtofficier. Maar dat wisten de kampfascisten niet. Voor hen was hij een Russische soldaat, die evenals anderen uit een krijgsgevangenkamp naar Buchenwald was overgebracht. Bogorski deed alles om anoniem te blijven. Hij was lid van het Internationale Lagerkomitee, het I.L.K. Behalve een enkele ingewijde wist geen een gevangene, laat staan de ss, van het bestaan van dit streng geheime comité.

Bogorski liep stil tussen de douches heen en weer. Zijn glimlach was al voldoende om de nieuwelingen enig gevoel van veiligheid te geven. Hij bleef bij Jankowski staan en keek naar de schrale man die zich met gesloten ogen had overgegeven aan de weldaad van de warme regen.

Waar zou hij nu zijn? dacht Bogorski, hij glimlachte stilletjes en vroeg toen in perfect Pools: ‘Hoe lang zijn jullie onderweg geweest?’

Uit een verre vreemde droom gerukt, opende Jankowski verschrikt zijn ogen. ‘Drie weken,’ antwoordde hij en hij glimlachte terug. Hoewel hij uit ervaring wist dat zwijgen de beste bescherming vormde, zeker nu hij zich in een nieuwe, nog onbekende omgeving bevond,